

נר ליואל

סיפור לפרשת השבוע
לע"נ יואל בן ברוך
גליון 68 סוכות תשפ"ז

סיפור לחג הסוכות

פיח של חג

החסידיים מאחורינו הגביהו את הניגון. ילד אחד רץ תחת הסכך ונתקל בדלי מים. הדלי נתהפך, הילד קם, ואחד הזקנים אמר לו: ברוך שפטרנו מן המים, עכשיו נותר לנו הדלי. שחקו הבריות. אני לא שחקתי. נתתי דעתי לפנס. שמחה בונם אמר, "אתה יודע של מי היה?"

אמרתי, של הקהל.

"עכשיו".

"ומה היה לשעבר?"

נסתכל בי שעה קטנה. "של אביך".

אותה תיבה, 'אביך', עשתה לי מה שלא עשו הניגונים. הכנסתי את הבורג למקום שאיננו שלו, והוא נפל בין הנסרים. נתכופפתי לבקשו אף על פי שראיתי היטב היכן נפל.

אבי, ר' הירש ברוך, היה בעל בית לסדקית ולכלי מאור. בעל קומה היה, לחיו הימנית היתה מלאה תמיד נקודות שחורות מן הפיח, והיה שמח עם הבריות. אבי היה מוכר לאביון בהקפה, נותן פת לעובדי דרכים, ובחג הסוכות היה מוציא שמן כאילו יש לו באר שמן בחצר. פעם אחת, בהיותו בן אחת עשרה, נשרף המחסן שלנו לביל ראשון של חול המועד. דיו של חצי מחסן ללמד אדם חשבון לכל ימיו.

ואני ידעתי מהיכן באה האש.

לא סיפרתי לאיש.

נטלתי באותו ערב פתילה קטנה כדי לעשות לי פנס משל עצמי. העמדתי קערית שמן על ארגז אצל הנסרים, הדלקתי, שמעתי את אבי קורא לי מן הסוכה וכיבתי, כך סבור הייתי. למחרת מצאו את הארגז שחור ואת המחסן אכול בצדו האחד. כל השנים אמרתי לי שהפתילה ודאי חזרה והעלתה אש. ודאי. וכיון שאדם אומר לעצמו ודאי ארבעים שנה, נעשית הוודאות שלטת עליו.

הדבר שהקפיד אותי יותר מן האש היה אבי. באותו לילה, אחר שכיבו את השריפה והוציאו את הכלים הרטובים לרחוב, הלך לסוכה של הקהל ורקד. רקד ממש. עם בעלי בתים, עם בחורים, עם מי שנדדו. עמדתי בפתח, בגדי מלאים עשן, ואמרתי בלבי: חצי ממוננו נשרף וזה שר. מני אז נמר בי הטעם לניגונים של חג. אדם צריך לשמוח, הן, אבל יש שיעור. כך אמרתי. תמיד יש שיעור.

שמחה בונם בעט קלות בנסר והבורג שלי בצבץ ועלה. נטל אותו והושיט לי.

"אם אתה מבקש לשמוע, אספר לך", אמר.

אמרתי, ידעתי שתאמר כן.

"שב".

"אני באמצע מלאכה".

"אף על פי כן שב".

וישב לו על ארגז השמן ואני נשארתי כרוע אצל הפנס, שיהא ניכר לכל שאיני שומע סיפור אלא מתקן כלי.

אמר שמחה בונם: "בן שבע עשרה הייתי אז, שוליה אצל אביך. אבי מת עלי כשהייתי בן תשע, אמי היתה מוכרת גריסין, ובביתנו אם נדדמנה ביצה היו מביטין בה קודם שאוכלין, להאריך את הטובה. רצוני הגדול היה להיות אומן לעצמי. וממה נתייראתי? שאהיה כל ימי סמוך על שולחן אדונים. אביך החזיק ביד. לא הרבה בדברים".

כאן השתתק. מן החצר בא קול חליל, עריב ולא עריב, מפני שהמנגן ידע שני חלקים של הניגון ואת השלישי היה בודה בכל פעם מחדש.

"השריפה", אמר שמחה בונם, "התחילה אחר מעריב. אני הייתי במחסן".

הפסקתי לסובב את הבורג.

"אתה?"

"הן. ראיתי את הקערית".

הרגשתי טעם של מתכת בפיו, אף שלא היה דבר בפיו. "ראית?"

"ראיתי. וגם אביך ראה".

הבורג נפל שוב. הפעם לא ביקשתי אותו.

"אל תדליקוהו, שמעו!" צעקתי, ותפסתי בידו של הבחור קודם שהגיע הגפרור אל הפתילה. הגפרורים באותם ימים היו חידוש שכבר נתרגלו בו הבריות, ואני לא נתרגלתי. אש היא אש, ואפילו מלבישים אותה בקופסה נאה ומוכרים אותה בפרוטות.

הבחור החזיר ידו ואמר, ר' מאיר-לייב, כל העיר מחכה.

אמרתי, העיר תחכה. פנס שיש בו סדק בצינור השמן אין מדליקין אותו בשביל עיר, אפילו תהא העיר מלאה גברים אדירים.

כבר היו החסידיים שבחצר מתחילין לנגן. זה טופח בכפו, זה גורר ספסל כדי לפנות מקום, וזה עומד ומסביר לחברו היאך ראוי לעשות זכר לשמחת בית השואבה, כאילו הוא בבבדו ובעצמו נתמנה אמרכל על כל השמחות שבעולם. ואני כרעתי אצל הפנס הגדול, מללתי באצבעי את הבורג והוצאתי אותו וחזרתי והכנסתי. שחור היה הפנס מפניו ישן, גופו נחושת, זכוכיותיו חדשות חוץ מאחת, ומעל ראשו חישוק עקום שלא היה יושב במקומו.

סוכת הקהל עמדה בחצר שבין בית המדרש לביתו של השוחט, רחבה וגבוהה יותר מן הראוי למי שמבקש דירת ארעי, שכן בני עירנו, כל אימת שבונין דבר של ארעי, מבקשים שיהא עומד עד לימות המשיח. הסכך היה לח מעט מן הטל, נסרים ישנים חרקו תחת המנעלים, ועל אחד השולחנות נשתיירה קערה של תפוחים מבושלים וקינמון. השמן שבפנסים נתן חומו באוויר. אפילו הדפנות, העשויות יריעות עבות שנתפרו זו לזו טלאי על טלאי, היו מתנפחות עם הרוח וחוזרות למקומן, כאילו אף הן נותנות דעתן אם להצטרף לניגון או לישוב להן בנחת אצל הכותל.

ואל תתמהו עלי שהייתי מדקדק בפנס שעה שהעולם שר. כך הייתי מיום שעמדתי על דעתי. מאיר-לייב ברוך שמי, בן ארבעים ושבע הייתי באותה שנה, בעל אשה ואב לשני בנים, אומן לזכוכית ולפנסים. אצבע אמצעית שבשמאלי עקומה מעט מחתך ישן, ומי שמבקש לידע אם מלאכתי ישרה ישאל לכלי הזכוכית שבעיר, שאם יצאה זכוכית מתחת ידי ולא יושבה במסגרת כחוק, לא הייתי נוטל עליה פרוטה. "דבר דבר וחשבוננו", כך הייתי רגיל לומר. שונא הייתי חובות, שונא אש שאין עומדין עליה, ושונא יותר מכל אדם שמתחיל בשיר קודם שגמר את מלאכתו.

מאחורי שמעתי קול צרוד: "הפנס יושב שבעים שנה, ואתה עוד מבקש לחנכו?"

החזרתי פני. ר' שמחה בונם הלפרין עמד שם, גבו כפוף כאילו כל הסוכות שבנה מימיו נשתיירו מעט על כתפיו. בן ששים ושמונה היה, אלמן זה תשע שנים, בתו נשואה לאופה שבעיבורה של העיר, והוא דר לבדו בחדר שמאחורי בית מלאכתו. שתי שערות לבנות עמדו תמיד על שפמו. אומן של פח היה, מהוגן במלאכתו, ברם לזמן לא היה משועבד. אם אמר שיבוא אחר תפילת שחרית, ידעת שהוא יבוא ודאי, והשאלה בלבד באיזה שחרית. אוהב היה ניגון, אף שקולו דומה היה לדלת עץ בחורף. כל אימת שביקשו ממנו לזרז עצמו היה משיב: "אם אתה מבקש לשמוע, אספר לך", ומתחיל סיפור שאין לו אב ואם עד שלסוף נמצא שיש לו גם סב.

אמרתי, הפנס אינו צריך חינוך. צריך הוא סתימה חדשה.

שמחה בונם שחה, העביר ציפורן על מקום שחור בצדו של הפנס, ולא הוציא מפיו דבר.

אמרתי, מה אתה רואה שם?

השיב, פיח.

פיח אני רואה בעצמי.

"לא אותו פיח".

הרמתי ראשי. "יש שני מיני פיח?"

"יש יותר משני מיני בני אדם, ומפני מה לא יהו שני מיני פיח?"

אמרתי, "ידע"?

"ידע!"

"והניח"?

"מה יניח? את האש כיבינו. את הבן ביקש שלא לכבות".

לא השבתי. אי שם בחוץ התחילו קורין "ושמחת בחגך". אחד קרא בקול גדול מדי ואחר השתיקו, ואחר כך נתחילו שניהם לצחוק.

שמחה בונם העביר ידו על החישוק העקום. "לאחר שהוציאו את הסחורה, מצא אביך את הפנס הזה. צד אחד נחרך. אמרתי לו, ר' הירש, השליכוהו, אין בו כדי שימוש. אמר לי, אתה צעיר ועל כן כל דבר שנחרך אצלך כבר מת. עמד וניקה אותו. אחר כך אמר לי שאביא שמן".

"מן השמן שנשתייר"?

"מן השמן שנשתייר".

צחקתי צחוק קצר שלא היה בו צחוק. "חנותו נשרפת והוא מבזבזן שמן?". שמחה בונם הקדיר פניו. "דבר דבר וחשובנו, מאיר-לייב. את החובות שילם אביך. שכרי שילם. לאנשי הכיבוני נתן. לביתו שלח מה שצריך. את השמן הזה קנה מכיסו עוד קודם החג, לשם המאור שבחצר. אתה סבור ששמחה פירשה שאין אדם רואה את החשבון?"

שתקתי.

אמר: "גם אני שאלתי אותו. הייתי בחור. חם על ממונו של בעל הבית יותר מבעל הבית, בדרך השוליות. אמרתי, רבי הירש, כל כך למה? היום נשרף לך מחסן. והוא היה עומד בפיו, ממש כאן בפיו הזה, והוציא מפיו דברי הרמב"ם שהיה שונה בהם באותם ימים:

'אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה שנאמר ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים, וכיצד היו עושין ערב יום טוב הראשון היו מתקנין במקדש מקום לנשים מלמעלה ולאנשים מלמטה כדי שלא יתערבו אלו עם אלו, ומתחילין לשמוח ממוצאי יום טוב הראשון, וכן בכל יום יום מימי חולו של מועד מתחילין מאחר שיקריבו תמיד של בין הערבים לשמוח שאר היום עם כל הלילה'.

שמחה בונם הפסיק. מן החצר קראו לו להצטרף. הניף ידו שימתינו.

"ומה אמר אחר כך?" שאלתי.

"כלום צריך אדם להוסיף תוספות על הרמב"ם?"

"הרי אתה מוסיף על כל דבר".

"על הרמב"ם איני מוסיף".

המתנתי.

לסוף אמר: "אביך לקח את הפנס. כשהגענו לחצר אמר לי דבר אחד. איני יודע אם יפה אני עושה שאני מגיד לך עכשיו".

"מאחר שהתחלת, אין אחר מעשה כלום".

שמץ של חיוך עבר על פיו. "אמר לי, הילד סבור שאיני יודע. הנח לו. אש שאכלה עץ, אפשר לתקן את נזקה בממון. אם אעשה את החג יום של צעקות, הוא יזכור כל ימיו שמצוה באה עמו ברוח רעה. איני רוצה בזה".

קמתי.

לא מפני שרציתי לקום. הברכיים נתיישרו מעצמן והפנס היה לפני, שחור, כבד, מגוחך מעט בחישוקו העקום. ארבעים ושש שנים שמר את פיו. פנס. כלי פח וזכוכית. ואני, שיש לי מוח בקדקדי לפי עדותי שלי, לא עמדתי על דבר שידע זה הכלי.

הושטתי אצבע אל כתם הפיח. יצא שחור על כרית האצבע.

זכרתי פתאום דבר קטן. באותו לילה רחץ אבי את פני מן הפיח לפני שהלך לרקוד. את פני רחץ, לא את פניו. הייתי בן אחת עשרה ולא נתתי לב. אחר כך נתן לי חתיכת פרי מסוכך שהיתה בכיסו, והיא נדבקה בנייר ונייר נדבק בה, ואכלתי נייר עם הפרי מחמת הבושה לומר לו. כל השנים זכרתי את טעם הנייר ושכחתי את ידו.

"מה אתה עומד?" שאל שמחה בונם.

אמרתי, "הצינור אינו סדוק".

"מה?"

בדקתי שוב. מה שחשבתי לסדק היה קו של פיח שנכנס בקפל הנחושת. לקחתי סמרטוט, מחיתי, והקו נעלם. אף החישוק העקום לא היה צריך אלא סיבוב קטן.

שמעון הבחור כבר עמד על ידינו. "נו, ר' מאיר-לייב?"

אמרתי לו, "תן אש".

הדליק.

בראשונה נתקטנה הפתילה, כאילו נסתפקה אם ראוי לה. אחר כך תפסה האש את השמן ועלתה במידה. הזכוכיות החדשות קיבלו את האורה והחזירוה לכל צד. שמחה בונם הסתכל בפנס כאדם שפוגש מכר ישן ומעמיד פנים שלא התגעגע אליו.

בחצר פינו מקום. ניגון אחר התחיל, פשוט מן הראשון. ר' שמחה בונם הלך לו אצל המעגל. אחרי שתי פסיעות חזר.

"אתה בא?"

אמרתי, "מי יעמוד על הפנס?"

"ארבעים ושש שנה עמד עליך. שעה קטנה תעמוד אתה בלעדיו".

רציתי להשיב לו תשובה של חשבון. יש בידי תשובות כאלה אין שיעור. במקום זה מחיתי את הפיח באצבעי על הסינר, ונעשה בו קו שחור.

נשארתי אצל הפנס.

אחר כך, איני יודע. שמעון עבר בריצה, הספסל זז, מישהו משך אותי בשרוול כדי שלא אעמוד בדרך. פסעתי פסיעה אחת לצדדין. עוד פסיעה. שמחה בונם היה מהעבר השני, שפמו הלבן קופץ עם ניגונו. ראיתי שהוא מביט בי ולא מביט בי, דרך חסד של אנשים שיודעים אימתי רצויה העלמת העין.

הפנס היה תלוי למעלה. הצל שלו נע על הסכך אילך ואילך.

ועד היום נסתפקתי אם באותה שעה אני נגררתי אחר המעגל, או שהקדים אותי הצל בפסיעה אחת.

יודע תדע - ידיעות מעניינות ממרחבי הש"ס

* פירוש 'ודקארי לה מאי קארי לה' - מי שעוסק במשנה זו להשיב ממנה בבית המדרש למה נתעסק, הלא טעם מפורש בה (רש"י יומא ל:).

* פירוש קייץ המזבח - כאדם האוכל תאנים (קציעות) בקינוח סעודה (רש"י סוכה נו:).

* רביעית זמן סעודה לכל היא, פרש"י והכל בקיאים בה (פסחים יב:).

* לכל הפחות בלימוד התורה כי עביד איניש אדעתיה דנפשיה קעביד - לטובתו האישית (פסחים סח:).

